

Oponentský posudek na habilitační práci
Jiří Zahrádka
„Divadlo nesmí být lidu komedií“ Leoš Janáček a Národní divadlo v Brně
Brno, Moravské zemské muzeum 2012. 145 s.
ISBN 978-80-7028-385-1

Leoši Janáčkově bylo již věnováno vedle řady monografií množství speciálních studií. Proto se může zdát, že v Janáčkově životě není neprozkoumaná oblast. Autor předložené habilitační práce patří v současnosti mezi nejlepší znalce Janáčkovy díla. Zasloužil se zejména o revizi Janáčkových děl: Šárky, Příhod lišky Bystroušky, Glagolské mše a Věci Makropulos. Působení v Moravském zemském muzeu mu umožnilo seznámit se důvěrně s Janáčkovou korespondencí a dalšími janáčkovskými prameny. To ho přivedlo k snaze ozřejmit některé málo známé aktivity Leoše Janáčka. Příkladem mohou být statě Janáček finances v Tyrrellově monografii Janáček: Years of a Life (London 2006, 2007).

Téma Zahrádkovy habilitační práce usiluje o postižení Janáčkovy vztahu k operě v Brně, ať už jako člena výboru Českého národního divadla a návštěvníka, tak autora oper, které měly premiéru v Brně. Název habilitace naznačuje, že Janáček měl o poslání divadla a opery vysoké morální mínění, které nutně muselo narážet na nepochopení běžného obecnstva a nejednou také představitelů operního provozu.

Zahrádka s překvapením zjišťuje, že nejúspěšnější operní skladatel 20. století poznal operu až ve svých 32 letech (1876), protože se do té doby věnoval převážně duchovní hudbě. Podrobně vyvrátil dodnes tradovaný omyl, že Janáček zpíval jako fundatista roku 1866 v Meyerbeerově Proroku. Tento fakt, hojně přebíraný Janáčkovými životopisci, svědčí o tom, že údaje, které Mistr uváděl v pozdějším věku, nejsou vždy spolehlivé, ale musí být znovu ověřovány.

Několik oper navštívil Janáček za studia Lipsku, ale teprve od roku 1883 ho opera skutečně zaujala, že kvůli ní začal dojíždět do Prahy. V následujícím roce pak začal referovat ve svých Hudebních listech o operním dění v Prozatímním národním divadle v Brně. Česká opera v Brně trpěla až do první světové války pro nás nepředstavitelně slabým obsazením orchestru. Z toho důvodu se od ní nedal očekávat náležitý umělecký výkon. Dnes se musíme divit, že premiéra Její pastorkyně dopadla v roce 1904 tak úspěšně, když v orchestru chyběla řada skladatelem předepsaných nástrojů a když při reprízách hrála dokonce jen jedna flétna místo tří. Na tyto nedostatky Janáček soustavně poukazoval a nutil vedení opery k nápravě.

Janáček se, možná z idealismu, ale snad i z osobních důvodů zúčastnil činnosti ve Výboru Družstva českého Národního divadla, kterou několikrát přerušil. Působil ve Výboru s přestávkami 1891-1896, 1909-1913 a pak jen 1918-1920. Janáčkovy spolupráce s tímto orgánem byla Zahrádkovými slovy „pestrá“. I zde se totiž projevila skladatelova výbušná povaha a názorová neústupnost. Do Výboru někdy chodil i přes to, že neměl zaplacené příspěvky, předepsané pro nejnižší členskou kategorii. Zahrádka zde vyčerpал dosud zcela nevyužitá prameny z Archivu města Brna a přinesl pozoruhodné informace o návrzích na stavbu nového divadla v roce 1911. Tyto nerealizované návrhy překvapují svou velkorysostí a moderností.

Doba po roce 1918 otevřela české operě v Brně zcela nové možnosti. Kromě divadla na Veverí mohli Češi konečně oficiálně využívat i původně německé divadlo Na hradbách. Janáčkovým přičiněním se stal šéfem opery mimořádně nadaný dirigent František Neumann. Neumann měl mimořádné pochopení pro Janáčkovu tvorbu a díky úzké spolupráci

s Janáčkem vytvořil vzorový typ interpretace Janáčkovy hudby. Janáček přinesl do operní hudby nový styl, který se neseťkal s pochopením ani u zpěváků, což Zahrádka výstižně charakterizuje vzpomínkami dirigenta Hrazdíry na první nastudování Její pastorkyně, při kterém skladatel prožil trapné chvíle. Opera Osud, na které Janáčkově zvláště záleželo, byla provedena až po skladatelově smrti. Janáčkovy negativní zkušenosti s premiérou Výletů v Praze ho vedly k rozhodnutí zadat další operní premiéry brněnskému divadlu. Tak zde byla postupně uvedena Káťa Kabanová, Příhody lišky Bystroušky a Věc Makropulos. Premiéry opery Z mrtvého domu se Janáček již nedožil.

Zahrádka si podrobně všímá také koncertů, na kterých byla provedena Janáčková díla. Šlo převážně o koncerty, pořádané orchestrem Národního divadla. Obsazení tohoto orchestru se po roce 1918 podstatně zvětšilo a byli získáni hudebníci vyšších uměleckých kvalit. V čele orchestru stál výše zmíněný František Neuman, který byl Janáčkovým dílům obzvláště nakloněn. K nejvýznamnějším produkcím za Janáčkovy života patřila premiéra Glagolské mše roku 1927 na Stadionu, kterou však řídil Jaroslav Kvapil.

Práce Jiřího Zahrádky nemá nic společného s pojednáním o životě a díle Leoše Janáčka. Zahrádka předpokládá, že tyto skutečnosti čtenář zná. Proto se soustředil pouze na Janáčkovy styky s divadlem jako návštěvníka, kritika a člena Výboru, jednak jako autora, kterému šlo o co nejvěrnější ztvárnění svých uměleckých představ. Při tomto pohledu se Zahrádkovi podařilo shromáždit materiál, který v dosavadní janáčkovské literatuře nebyl dosud běžný nebo nebyl ani známý. Zahrádka se také zcela vyhnul výkladu o literární předloze, libretu a hudbě, ale soustředil se na to, jakými cestami a s jakými překážkami se jednotlivá díla dostávala na scénu, jak probíhaly přípravy a nastudování, jak bylo dílo na konec přijato veřejností a jak byl s výsledkem spokojen jeho autor.

Práce je psána jazykově vyspělým, jasným, nekomplikovaným slohem. Citátů užívá střídavě a vybírá ty, které mají co doplnit k pojednávání látky. Celý výklad je podepřen prameny, citovanými v poznámkách, popřípadě příslušnou literaturou. Velkým obohacením práce je obrazové vybavení. Zahrádka si dal velkou práci, aby zde soustředil „neohledně“ fotografie a jiné obrazové dokumenty, osob a míst, o kterých v textu právě pojednává. Také předlohy všech 139 vyobrazení jsou podrobně dokumentovány. Aby nezatížil text materiálem, který do knihy patří, ale není určen k soustavnému čtení, zařadil autor řadu informací do příloh, což považují za velmi účelné. V přílohách najdeme zejména podrobné informace o obsazení premiér jednotlivých Janáčkových oper a o jejich reprízách a stručné informace o důležitých osobnostech, zmiňovaných v textu. Nechybí rejstřík osob a seznam použité literatury.

Dílu není co vytknout. Je z něho poznat, že je psal zkušený autor, který dokázal orientovat se bezpečně v rozsáhlé pramenné základně. Výsledky svého studia podal v ucelené, jasné a ve vědecké oblasti nezvykle poutavé formě. Práce Jiřího Zahrádky Leoš Janáček a Národní divadlo v Brně splňuje všechny požadavky kladené na habilitační práci v oboru muzikologie a proto doporučuji, aby byla přijata k obhajobě.

Brno, 20. března 2015.

prof. PhDr. Jiří Sehnal, CSc.